

Дубасенюк Олександра,
доктор педагогічних наук, професор
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ Й ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Особливістю сучасного суспільства постає його людиноцентристська спрямованість як найважливіший показник суспільного прогресу що передбачає неперервний індивідуальний розвиток особистості (В.Г. Кремень). Науковий прогрес спричинює значне зростання обсягу інформації, яку необхідно осмислити, засвоїти та упровадити у практичну діяльність. Крім того обсяг знань, набутих упродовж навчання, швидко застаріває. У більшості сучасних наукомістких виробництв постійно відбувається радикальне оновлення професійних знань. Саме тому майбутні фахівці повинні бути орієнтовані на постійне оновлення своїх знань, професійних умінь і навичок у контексті гуманістичної парадигми й особистісно орієнтовану освіту, що передбачає досягнення студентом професіоналізму у своїй діяльності [6].

Важлива роль при цьому відводиться вчителю. Учитель постає джерелом знань, носієм культури поведінки, має бути визнаним і оціненим адекватно до його внеску в розвиток суспільства. Учителі, як свідчать опитування, є і самовідданими фахівцями, для яких любов до дітей і до **свого** предмета стали тими визначальними факторами, що вплинули на вибір професії (В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, Г.П. Васянович, В.Г. Кремень, І.А. Зязюн, Л.Б. Лук'янова, С.Д. Максименко, Л.О. Хомич) [2, 3, 7,9].

На сучасному етапі виникає потреба підвищити роль педагога у формуванні громадянського суспільства, успішне розв'язання цієї проблеми стане зміна у ставленні суспільства до педагогічної професії. Нині освіта є пріоритетною сферою в соціально-економічному, духовному і культурному розвитку Української держави. Ключова роль у системі освіти належить учителю. Саме завдяки діяльності педагога здійснюється державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального і духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки і техніки, збереження і примноження культурної спадщини. Напрями державної політики у сфері освіти визначено Конституцією України, законами України "Про освіту", "Про дошкільну

освіту", "Про загальну середню освіту", "Про вищу освіту", відповідними актами Президента України та Кабінету Міністрів України [6].

Навчально-виховний процес у вищій школі має будуватися у контексті особистісно орієнтованої освітньої парадигми та партнерської взаємодії. Важливо враховувати, що мета навчально-виховного процесу у вищій школі є підготовка конкурентоспроможного професійно мобільного фахівця, який відповідає сучасним вимогам ринку праці, а також інтересам особистості. Такий підхід до професійної підготовки дав змогу перейти до багаторівневої підготовки фахівців, що затверджено у законодавчих документах в Україні. Окреслена підготовка забезпечує поступове просування фахівця від нижчих щаблів (бакалавр) до вищих (магістр), а також до неперервного навчання, що обумовлено ринковими умовами праці. При цьому відбуваються зміни у самих підходах до освітнього процесу вищої школи, головними напрямками якого стають гуманітаризація, демократизація, інформатизація, розвиток професійної мобільності і творчого потенціалу майбутнього педагога / фахівця, що призводить до набуття професіоналізму.

Професіоналізм. Досягнення професіоналізму потребує визначення професійно значущих якостей педагога, з'ясування закономірностей його професійного зростання шляхом опрацювання результативності його діяльності, взаємопов'язаних досліджень особистісного і професійного розвитку майбутнього педагога / фахівця. Сучасні вимоги до спеціаліста розглядаються науковцями (С.С. Вітвицька, З.Н. Курлянд, Н.Г. Ничкало, Л.О. Хомич, В.А. Семиченко,) як поліструктурна, поліпредметна, поліфункціональна система, що вміщує спеціальні, дослідні, проєктні, інформаційні та інші види діяльності [2, 7].

Професійна компетентність. Розвиток творчого потенціалу фахівця як суб'єкта професійної діяльності передбачає формування його професіоналізму від кваліфікації до набутої компетентності. Професійна компетентність розглядається як інтегративна якість, здатність, що включає не тільки певний обсяг знань, умінь і навичок, а передбачає сформованість відповідних особистісних якостей. Останні забезпечують можливість знайти й відібрати необхідне знання, спосіб дії в певній педагогічній ситуації. Поняття компетентності у контексті особистісно орієнтованого підходу як системне новоутворення вміщує мотиваційний, когнітивний, операційний, етичний, соціальний та поведінковий, складники відповідно до вимог

конкурентоспроможного фахівця [4, 7]. Тобто професійна компетентність визначає певний рівень професійної культури особистості.

Основою професійної культури як складника професійної компетентності, на думку науковців постає: 1) системний світогляд і модельне мислення; 2) конкретно-предметні знання, уміння, навички; 3) праксеологічний, 4) рефлексивний, 5) інформаційний елементи; 6) організаційно-діяльнісна компетентність праці, спілкування і саморозвитку; 7) професійна творча діяльність [1, 6, с. 206–207].

1. *Системний світогляд* конкретизується в модельному мисленні, завдяки якому створюється модель процесу чи явища, що відображає певну суперечність. Модель відтворює найбільш суттєві чинники, умови, що впливають на певне явище, яке досліджується, а також найважливіші зв'язки між ними. Такий підхід дає змогу всебічно їх аналізувати та винайти шляхи розв'язання проблеми.

2. *Конкретно-предметні знання, уміння і навички* є джерельною базою, першоосновою формування всієї професійної компетентності. Тому система підготовки в у ЗВО має забезпечити їх засвоєння. Але окрім цього в системі особистісно орієнтованого навчання кожен майбутній фахівець повинен усвідомлювати набуті знання і створювати свій власний освітній продукт.

3. *Праксеологічна культура* передбачає володіння сукупністю методів, засобів, стратегій, які дає змогу здійснити перехід від постановки проблеми, мети діяльності до конкретних дій щодо її розв'язання або до досягнення поставленої мети. Найбільш важливими діями мають бути вміння визначити мету, прийняти рішення, здійснити планування щодо її досягнення з урахуванням новітніх здобутків науки і техніки і набутого досвіду.

4. *Рефлексивна культура* є системотвірним чинником усієї професійної культури в цілому. Професійна рефлексія передбачає самопізнання, самоаналіз, осмислення перебігу подій, умов власної професійної діяльності.

5. *Інформаційна культура* забезпечує студенту / учню можливість творчо працювати з інформацією: знаходити її, аналізувати, використовувати. Висококваліфікований фахівець повинен самостійно здобувати й ефективно опрацьовувати інформацію, володіти відповідними сучасними (зокрема комп'ютерними) технологіями.

6. *Організаційно-діяльнісна компетентність* праці, спілкування, саморозвитку потребує сформованості сукупності об'єктивно необхідних знань широкого профілю про довкілля та внутрішній світ; умінь і навичок,

необхідних для виконання професійно-педагогічної діяльності, налаштованість суб'єкта праці на встановлення ділових демократичних професійних стосунків з колегами.. Організаційно-діяльнісна компетентність у саморозвитку передбачає уміння людини активно конструювати свій внутрішній світ, здатність знаходити нові способи професійного акмеєростання, опановувати нові знання, способи дій, технології. Це уміння знаходити шляхи для досягнення особистісних змін.

7. Професійна творча діяльність – спеціальна діяльність, що має професійну спрямованість на пошук нових, нестандартних, оптимальних рішень у роботі педагога, принципово новий підхід до розв'язання проблемних завдань педагогічної теорії та практики [5, 8].

Особливості професійно-педагогічної творчої діяльності. Творча професійно-педагогічна діяльність завжди здійснюється в умовах реальної (чи квазіреальної) проблемної ситуації, що створює лише потенційні можливості у цьому напрямі. діяльності. Професійна діяльність набуває ознак творчої, якщо суб'єкт праці / педагог усвідомлює наявність проблеми і володіє здатністю до її розв'язання. Професійна творча діяльність характеризується насамперед наявністю спрямованості на професійно-творчу діяльність [5, 9].

Саме професійна спрямованість визначає коло потреб, мотивів пов'язаних з перевагами педагогічної професій. Професійно-творча спрямованість розвивається шляхом постійного збагачення та розширення кола потреб і мотивів. На думку дослідників, ці мотиви мають певну ієрархію:

Перша група мотивів пов'язана з потребами щодо головного змісту професій, її об'єктивним призначенням.

Друга група – відображає деякі особливості професії в суспільній свідомості (мотиви престижу, суспільної значущості професії). У цьому випадку суб'єкта більше приваблює зовнішній аспект діяльності.

Третя група мотивів пов'язана з можливістю особистості реалізувати свої усталені потреби (матеріальні потреби, мотиви самоствердження, можливості розкриття особливостей характеру, звичок тощо).

Четверта група мотивів відображає особливості самосвідомості особистості в умовах зіткнення з професією (впевненість у своїх здібностях, у своєму покликанні, творчому потенціалі тощо).

Мотиви п'ятої групи базуються на зацікавленості особистості суто зовнішніми, несуттєвими атрибутами професії без усвідомлення її складності та професійних труднощів.

Розвиток професійної творчості відбувається поступово і має таку послідовність: професійно-вибіркове пізнавання, осмислення та усвідомлення проблемної ситуації, виокремлення головної проблеми і постановка проблеми у визначених параметрах, пошук підходів до розв'язання проблеми, вибір стратегії розв'язання, розробка ідеальної моделі реалізації стратегій, логічне обґрунтування прийнятої ідеальної моделі, розв'язання проблеми шляхом реалізації творчої моделі на практиці [1, 5].

Професійно-особистісний розвиток фахівця детермінується внутрішніми умовами – свідомістю й індивідуальною позицією. Найважливіша умова становлення педагога – майстра своєї справи полягає у зростанні рівня професійної самосвідомості. Рушійною силою цього процесу можуть бути такі внутрішні суперечності, які спрямовують особистість на їх подолання шляхом професійного самовдосконалення. Велику роль при цьому відіграють також моральні якості людини, які забезпечують конструктивний, позитивний напрям саморозвитку [7].

Здобуття професійної освіти в руслі особистісно орієнтованої парадигми набуває двобічного характеру: зовнішній бік визначається опануванням знань, умінь, навичок, а внутрішній передбачає велику роботу особистості педагога щодо свого духовного зростання, самовдосконалення; оволодіння ним культурними надбаннями українського народу, людства в цілому через усвідомлення найголовніших культурних цінностей. Найбільш значущим для професійно-особистісного розвитку при цьому є досвід самовдосконалення, що виявляється у зростанні творчого потенціалу особистості педагога.

До перспективних заходів щодо реалізації основних напрямів модернізації системи педагогічної освіти з урахуванням вимог сучасного інформаційно-технологічного суспільства, віднесено: забезпечення економічних і соціальних гарантій професійної самореалізації педагогічних працівників та утвердження їх високого соціального статусу в суспільстві. Це передбачає вирішення таких **основних завдань**: оптимізація кадрового забезпечення навчальних закладів; модернізація системи підготовки педагогічних працівників; оновлення змісту і форм професійної діяльності педагогічних працівників, удосконалення системи післядипломної освіти; підвищення ролі вчителя у формуванні громадянського суспільства; поглиблення міжнародного співробітництва у сфері новітніх педагогічних технологій; підвищення рівня соціально-економічного і фінансового

забезпечення підготовки педагогічних працівників, їх професійної діяльності та післядипломної освіти.

Список джерел та використаної літератури:

1. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти). Харків: Основа, 1998. 300 с.
2. Дубасенюк О.А. Професійна педагогічна освіта: методологія. теорія, практика : монографія / О.А. Дубасенюк. Т. 2. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 400 с.
3. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. Посібник. К.: МАУП, 2000. 312 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Кічук Н. В. Формування творчої особистості педагога. К.: Либідь. 1991. 142 с.
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О.М. Топузов (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.
7. Ничкало Н., Лук'янова Л., Хомич Л. Професійна підготовка вчителя: українські реалії, зарубіжний досвід : наук.-аналіт. доп. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; За ред. В. Кременя Київ : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка». 2021. 54 с.
8. Сабатовська І.С. Проблема професійної культури у сучасній вітчизняній соціологічній літературі / І.С. Сабатовська // Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Нар. укр. акад.». 2002. Т. 9. С. 206–214.
9. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / за ред. В.Г. Кременя. К.: Педагогічна думка. 2008. 472 с.

Лісова Світлана,
доктор педагогічних наук, професор,
Рівненський державний гуманітарний університет

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОЄКТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ
ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ
ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Педагогічні інновації – процес становлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення її мети. Дослідження питань підготовки майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності є актуальним, перспективним у світлі розбудови системи національної освіти